

Handschrift van Andries Schoemaker

In het *Register van Boeken*, nagelaten door Gerrit Schoemaker,¹ vinden we op p. 91 onder 'Met de Handt geschreevene Boeken in Folio' als nr. 1:

"A. Schoemaaker Beschrijvinge van de Steeden / Dorpen / Adelyke Huysen Etc. in Gelderlandt / geschikt naa de Order van 't Alphabeth / met fraye teekeninge van Stellingwerff / de Haen en andere, 2 deelen."

Dit gedeelte van de nalatenschap van Gerrit Schoemaker is verkocht op 18 februari 1737 en volgende dagen, maar het is niet bekend wie de koper was.

Zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven was dit handschrift in het midden van de 19^e eeuw in het bezit van de Barneveldse burgemeester J.B. Mettenbrinck en daarna van zijn neef Gerrit Verloop, gemeenteontvanger te Barneveld. Het was in die periode blijkbaar niet bekend dat het een handschrift van Andries Schoemaker was en werd wel aangeduid als 'De boeken van den Heer Verloop'. Gerrit Verloop overleed in 1905. We vinden het manuscript Schoemaker terug in de Aanwinstenlijst 1843-1960 van het Rijksarchief in Gelderland te Arnhem. Daar wordt het bij 1906 als nr. 22 vermeld:

"Hschr Andries Schoemaker met c. 800 afbeeldingen.
Aangekocht van R.W.P. de Vries te Amsterdam."

In het Verslag van de Rijksarchivaris voor Gelderland over 1906² schrijft deze:

"Van de firma R.W.P. de Vries te Amsterdam is een Hs. aangekocht, een beschrijving bevattende van voorname huizen, geslachten, dorpen, steden en merkwaardige buitenplaatsen in Gelderland, in de eerste helft der 18^e eeuw vervaardigd door **Andries Schoemaker** en voorzien met ongeveer 800 afbeeldingen van kasteelen, burchten, stadsgezichten, penningen, wapens en plattegronden in pen- en waterverf-teekening, een enkele in potlood.

Dit is voor deze provincie een werk zooals er van den vervaardiger bestaan voor alle of de meeste andere provinciën of groote deelen van ons land. Zij zijn alle afkomstig van de veiling der handschriften en bescheiden, nagelaten door C. van Alkemade en P. van der Schelling in 1848 te Amsterdam gehouden in het Huis met de Hoofden.^[3] Zij zijn in openbare verzamelingen, meest binnen het gebied der betrokken provincie, en wel in de hoofdplaats daarvan, terechtgekomen. Het Geldersche berustte tot nog toe te Barneveld, behoorde aan wijlen den heer C. Verloop, gemeenteontvanger aldaar, en was aan slechts weinigen bekend. Na den overgang aan het Geldersch Archief is het reeds druk geraadpleegd en ook gebruikt voor illustratie van historie-studiën.'

De teekeningen zijn meerendeels gemaakt naar schetsen van de bekende teekenmeesters J. de Beijer^[4], A. de Haan en C. Pronk. Sommige zijn, of schijnen althans, origineel en zijn gemerkt J.S. (naar bij vergelijking mij gebleken is: J. Stellingwerff), andere A. S. (Andries Schoemaker zelf). Die van J.S. zijn alle in O.-Indische inkt en de fraaiste van het geheele werk. De tekst van het werk is goeddeels zuiver compilatiewerk uit Slichtenhorst en andere bekende bronnen."

Volgens de Rijksarchivaris is het manuscript Schoemaker in het eerste jaar dat het zich in het Rijksarchief bevond reeds druk geraadpleegd. In de loop der jaren moeten er veel aantekeningen uit gemaakt zijn. Daarvan zijn enkele grotere tekstfragmenten bewaard gebleven. Er zijn ook veel tekeningen gekopieerd en daarvan is eveneens veel bewaard gebleven. Hierna wordt aangegeven wat daarvan gevonden is.

Publicaties van J.M. van Wijhe

In de jaargangen 6 en 7 (1924-'25 en 1925-'26) van *Het Geïllustreerd Gemeentebled* staan drie artikelen met als titel 'Gelderland in de 18^e eeuw'⁵. Het eerste artikel begint met:

"In vorige nummers van dit tijdschrift heb ik diverse publicaties gedaan uit Schoemaker's Handschriften betreffende Noord- en Zuid-Holland welke op de K. B. te 's Hage berusten. Toevallig kwam ik te weten dat een ander H S betreffende Gelderland zich op het Rijksarchief te Arnhem bevond en door de medewerking van den rijksarchivaris aldaar, ben ik thans in de gelegenheid ook uit dat fraai geïllustreerde manuscript, dat uit meerdere deelen bestaat, te publiceeren."

De schrijver is J.M. van Wijhe, die waarschijnlijk in Den Haag woonde, maar waarvan verder niets bekend is. Hij kan historicus geweest zijn, want hij wist veel over de vaderlandse geschiedenis en kon over het werk van oude kroniekschrijvers beschikken. Bij de door hem overgenomen teksten geeft hij veelvuldig toelichting of commentaar, zowel tussen de tekst als in noten. Helaas is de grens tussen oorspronkelijke tekst en commentaar niet altijd duidelijk. In *De Navorscher*⁶ publiceerde Van Wijhe tussen 1922 en 1931 artikelen of kleinere aantekeningen van uiteenlopende aard over handschriften in de Koninklijke Bibliotheek of het Algemeen Rijksarchief.

Bij zijn nasporingen kwam Van Wijhe handschriften van Ernest Brinck (1583-1649) tegen.⁷ Die had een aantal manuscripten met plaatsbeschrijvingen nagelaten, die in het Gemeentearchief van Harderwijk bewaard werden. Van

Wijhe schreef daarover in *Het Geïllustreerd Gemeenteblad* en nog zeven in andere bladen.⁸ Daarna ging hij over op de manuscripten van Andries Schoemaker in de Koninklijke Bibliotheek. In de 5^e jaargang van *Het Geïllustreerd Gemeenteblad* (1923-1924)⁹ begon hij met de provincie Zeeland 'ter afwisseling van de geschriften van Brinck,' die echter in dat blad niet vervolgd zijn. Hij ging door met gedeelten uit Schoemakers manuscripten van Zuid- en Noordholland en Gelderland, die door elkaar heen geplaatst werden.¹⁰ Ook in enkele andere bladen komen we transcripties van Van Wijhe uit een manuscript van Schoemaker tegen.¹¹

Van Wijhe heeft blijkbaar geen integrale weergave van Schoemakers handschriften voor ogen gehad. Hij heeft er uit gepubliceerd, verschillende gedeelten door elkaar heen. Hij geeft niet aan uit welk handschrift de artikelen komen en noemt ook de folionummers in het manuscript niet. De illustraties bij zijn artikelen in *Het Geïllustreerd Gemeenteblad* komen op één na niet uit de handschriften van Schoemaker¹², maar uit latere publicaties, de meeste uit *Het Verheerlijkt Nederland*.¹³

Het is vaak storend dat in de artikelen, vooral in *Het Geïllustreerd Gemeenteblad*, zoveel spelfouten voorkomen. Omdat die zowel in de weergave van het handschrift van Schoemaker als in het commentaar van Van Wijhe staan, lijken vooral de zetter en de collationist hieraan schuldig. Van Wijhe zelf maakt ook niet de indruk erg nauwkeurig te zijn. Zo schreef hij voortdurend over Schoenmaker, terwijl die naam op de titelbladen e.d. nooit anders gespeld wordt dan Schoemaker.

De drie artikelen die Van Wijhe in *Het Geïllustreerd Gemeenteblad* over Gelderland schreef staan in de nummers van april en augustus 1925 en mei 1926. Van Wijhe begon zijn eerste artikel bij de letter A en ging daarmee door tot het huis Dam. Hij heeft toen niet alle plaatsen genoemd, want in zijn tweede artikel begon hij opnieuw met plaatsen die met een A beginnen en komt dan tot Brantsenburg. In het derde artikel staan plaatsen met de beginletters L t/m N. Dat artikel eindigt met '(Wordt vervolgd)', maar helaas is het daarbij gebleven. Van *Het Geïllustreerd Gemeenteblad* zijn daarna nog maar vier nummers verschenen, zonder het vervolg van Van Wijhe.¹⁴

Transcripties en lijsten van Storm Buijsing

Reinder Duco Storm Buijsing (1879-1948) werd 18 mei 1879 te Zutphen geboren als zoon van Cornelis Storm Buijsing en Jonkvrouwe Cordula Judith Meijer. Op 15-jarige leeftijd werd hij vrijwillig militair voor de tijd van 9 jaar en ging hij naar de Cadettenschool in Breda. Twee jaar later werd hij overgeplaatst naar de Koninklijke Militaire Academie en benoemd tot Cadet bij het wapen van de Artillerie. Daarna doorliep hij verschillende rangen bij de Vesting-, de Veld- en de Bereden Artillerie. Met ingang van 1 mei 1927 werd Storm Buijsing benoemd tot majoor bij het regiment vesting-artillerie. Op 1 september van dat jaar kreeg hij, 48 jaar oud, eervol ontslag uit de militaire dienst met toekenning van een levenslang pensioen van f 3.053.- 's jaars. In 1931 werd hem nog de titulaire rang van luitenant-kolonel verleend.

Storm Buijsing bleef ongehuwd en woonde in pensions¹⁵. In enkele brieven van hem uit 1936 - 1941 noemt hij als zijn adres 'De Zon' in Arnhem; hij zou ook op Zypendaal in Velp gewoond hebben. In 1945 verbleef hij in Zutphen en in 1946 in Rheden op het adres Kerkstraat 23. Hij was gefascineerd door kastelen¹⁶ en gedurende zijn diensttijd, waarbij hij vaak te velde was, bezocht hij de locaties waar een kasteel stond of gestaan had. Na zijn vroege pensionering kon hij zich er helemaal op uitleven. Hij maakte massa's foto's en tekeningen en schreef in zijn duidelijke handschrift uit talloze boeken, tijdschriften en archiefstukken over wat op kastelen betrekking had. Sinds de oprichting in 1940 was hij bestuurslid van de stichting Vrienden der Geldersche Kastelen. Op 22 februari 1948 kwam Storm Buijsing door een ongeval in Velp om het leven. Zijn gezondheid liet toen al veel te wensen over.¹⁷

'Wat na de oorlog van de zeer omvangrijke verzameling afbeeldingen en gegevens, door de heer Storm Buijsing bij elkaar gebracht, over was - er is helaas veel verloren gegaan - is gelegateerd aan het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie te 's-Gravenhage, waar iedere belangstellende er kennis van kan nemen' meldt G.D.J. Buurman.¹⁸ Er is daar nog veel van Storm Buijsing aanwezig. De collectie bestaat uit twee lange houten bakken met foto's, 25 cahiers, 4 schetsboekjes en nog ongesorteerd materiaal.

In de twee langwerpige houten bakken (15 x 53 cm) bevinden zich ca. 2.400 op oorlogsmateriaal afgedrukte foto's van 63x109 mm, allemaal van kastelen of hun ruïnes of de plaats waar ze vroeger stonden.¹⁹ Er wordt gewerkt aan het inventariseren daarvan. In de vier schetsboekjes staan, doorlopend genummerd, 125 tekeningen van kastelen. In één er van ligt een onvolledige getypte lijst, waarin er 90 genoemd worden, vooral in Zuid-Holland en Gelderland. In een van de nog te noemen cahiers (nr. IX) staat een alfabetische lijst van de geschetste kastelen. Het ongesorteerde materiaal bevat brieven, kladlijsten en potloodtekeningen op stukjes papier van allerhande herkomst.

Een belangrijk onderdeel van de collectie zijn 25 door Storm Buijsing volgeschreven cahiers. De inhoud bestaat uit overgeschreven gedeelten of excerpten uit boeken en tijdschriften, aantekeningen en lijsten. Van de cahiers zijn er 21 genummerd, waarvan nr. 13 niet aanwezig is; vijf zijn er ongenummerd. Ze zijn op verschillende plaatsen gemaakt, zoals in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de Gemeentebibliotheek in Rotterdam en het Rijksarchief in Arnhem. In cahier IV staat een inventarisatie van de verzameling 'De Poll', door Storm Buijsing in de winter van 1934/35 op het huis gemaakt. Cahier XII bevat een inventaris van de Gelderse kastelen, gedateerd 9 mei 1941, die hij

maakte voor de Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen. Die lijst vormde de grondslag voor de enige ons bekende publicatie van Storm Buijsing, de 'Lijst van kasteelen en historische landhuizen in Gelderland met vermelding van eventuele oorlogsschade' in *Kastelen in Gelderland*, 1948.²⁰

Voor ons zijn de cahiers II, VII en XVII van belang. Cahier VII bevat een in 1943 in het Rijksarchief te Arnhem gemaakt uittreksel uit het handschrift Schoemaker. Om een onduidelijke reden sloeg Storm Buijsing de nrs. 1 t/m 99 over²¹. Hij begon bij folio 100, maar pas vanaf folio 124 zijn vrijwel alle titels genoemd, tot aan folio 1230, Zinderen. Storm Buijsing heeft niet de volledige tekst van Schoemaker overgeschreven, maar geeft wel vrij nauwkeurig aan of er bij een bepaald trefwoord al dan niet een tekening stond en naar wie en wanneer die gemaakt was. Vaak waren dat tekeningen naar Pronk of De Haan. Er staat ook dikwijls: 'zonder naam', 'goede teek. zonder naam' of 'teek. zonder naam en jaartal' o.i.d. Het ontbreken van naam en jaartal wijst er meestal op dat ze naar oudere voorbeelden gemaakt zijn. Dank zij Storm Buijsing kunnen we nu een lijst maken van 685 huizen of plaatsen die in het manuscript genoemd worden en kennen we het onderwerp en vaak de herkomst van ongeveer 550 tekeningen.

In cahier II, p. 31-35 van Storm Buijsing staat een lijst met als opschrift *Handschrift Schoemaker* en daaronder: *Verlucht Gelderland. 6 dln. aanwezig op Rijksarchief te Arnhem. Reproducties door G. Engels te Oosterbeek; clichés berusten op het archief*. De lijst bevat 108 namen, met links een kolom 'blz. van het handschr. Sch.' en rechts een nummer dat blijkbaar het clichénummer is. Deze lijst is later doorgehaald, maar in cahier XVII, p. 50-59, staat vrijwel dezelfde lijst, doch zonder de blz.-nummers. Het feit dat er cliché's gemaakt zijn wijst er op dat er een boek gedrukt zou worden, vermoedelijk met de titel *Verlucht Gelderland*. Mogelijk is dat door de oorlogsomstandigheden niet doorgegaan. De volledige lijst is bij de Bijlagen onder de titel 'Verlucht Gelderland' opgenomen.²² Misschien is daaruit op te maken waarom juist deze afbeeldingen zijn uitgekozen en wat de teneur van het boek zou zijn.

Storm Buijsing heeft in zijn transcriptie bij een aantal titels achter een rechter kantlijn de letters 'h.i.' geschreven. De betekenis daarvan zou 'heb ik' kunnen zijn,²³ want de aantekeningen blijken te corresponderen met de lijst van fotoreproducties. Er zijn slechts een paar kleine verschillen. Omdat deze letters verder geen functie hebben en in de opmaak verstoring werken zijn ze in de reconstructie weggelaten.

Foto's van G. Engels

Gerrit Engels was 29 maart 1867 geboren in Vriezenveen, waar zijn vader gemeenteontvanger was. Hij trouwde daar in 1902 met Maria Johanna Sophie Voget, die in 1863 in Amsterdam was geboren. Het echtpaar had voorzover bekend geen kinderen. Als zijn beroep staat 'fotograaf' vermeld.

Gerrit Engels verhuisde in 1925 van Arnhem naar Oosterbeek, gemeente Renkum. Het adres was Vogelweg 10; in 1937 werd dat Weverstraat 21a. Dat laatste pand werd bij de oorlogshandelingen in 1944/1945 geheel verwoest. Gerrits overlijden op 2 januari 1944 werd pas op 28 juli 1948 in Renkum ingeschreven. Maria Johanna Sophie Voget overleed op 18 december 1944 in Veenendaal; haar overlijden werd 19 oktober 1945 in Renkum aangegeven.

Deze Gerrit Engels heeft uit het manuscript Schoemaker in het Rijksarchief te Arnhem de door Storm Buijsing aangegeven tekeningen gefotografeerd. De daarvan gemaakte cliché's zouden volgens Storm Buijsing op het Rijksarchief berusten, maar zijn daar niet gevonden. Waarschijnlijk zijn die bij de oorlogshandelingen in 1944 ook verloren gegaan. Gelukkig bestaan er nog afdrukken van, waarover later meer.

Aantekeningen van W.A. Beelaerts van Blokland.

Jhr. Mr. Willem Adriaan Beelaerts van Blokland (1883-1935) studeerde rechten aan de Leidse universiteit en promoveerde daar in 1910 op de dissertatie *De praktijk van het leenrecht in Gelderland*. Hoewel afkomstig uit een bekend geslacht van politici, ging zijn interesse vooral uit naar geschiedenis en genealogie. Hij heeft daarover regelmatig gepubliceerd in boeken en tijdschriften en had verschillende bestuursfuncties, waaronder het voorzitterschap van het genealogisch-heraldische genootschap 'De Nederlandsche Leeuw'.

Daarnaast hield hij zich bezig met het verzamelen van manuscripten, prenten en tekeningen. Zo kocht hij in 1925 een viertal albums waarin een groot deel van de tekeningen van Abraham Rademaker (1676/77-1735) was bijeengebracht. Deze verzameling werd later uitgangspunt van het in 2006 uitgegeven boek *De kasteeltekeningen van Abraham Rademaker* door Willem Beelaerts van Blokland en Charles Dumas.

Beelaerts van Blokland heeft zich ook verdiept in het manuscript Schoemaker. In zijn nalatenschap, in particulier bezit, bevinden zich twee geschriften daarover.²⁴

1. Een niet door hemzelf maar waarschijnlijk in zijn opdracht geschreven 'Register der tekeningen van A. Schoemaker (Rijksarchief in Gelderland)'. Dat lijkt een kopie van het eerder genoemde 'Register' van Werner en is vermoedelijk rond 1910 - 1920 gemaakt. Werner overleed in 1930, zodat hij het mogelijk zelf ter inzage gegeven heeft. Over de drie versies van dit Register is in het hoofdstuk 'De boeken van den Heer Verloop' al geschreven.
2. Twintig door hemzelf beschreven folio-bladen (21.5 x 34 cm) met daarop een gedeeltelijke transcriptie van het manuscript Schoemaker. Het is waarschijnlijk in de jaren 20 of 30 van de 20^e eeuw gemaakt in het

Rijksarchief te Arnhem. Beelaerts van Blokland noteerde vooral de tekeningen van kastelen (maar niet allemaal) en maar weinig van dorpen of kerken. Daarbij nam hij steeds de naam van de tekenaar en het jaartal over.

Bovenaan zijn excerpt schreef hij: 'verscheiden tekeningen van J.St'. Als onder een tekening de letters 'J.S.' staan geeft hij die ook zo aan. Maar als de aanduiding van de tekenaar ontbreekt en hij herkent een 'Stellingwerf'-tekening, dan schrijft hij 'J.St.' of een enkele maal J. Stell., Joh. Stell of zelfs voluit J. Stellingwerff. Bij Storm Buijsing was dan vaak 'zwart, fraai' of iets dergelijks te lezen.

Ook valt op dat hij dikwijls door Schoemaker genoteerde reisgegevens overneemt, zoals 'als wij daar waren', wie er tekende en soms herinneringen aan eerdere reizen. Van verschillende titels is een gedeelte van Schoemakers tekst overgenomen en van enkele een uitgebreide beschrijving. Dat laatste is vooral het geval bij fol. 705, Maasbommel en fol. 828, Oyen. Al met al is deze transcriptie een zeer waardevolle aanvulling op die van Storm Buijsing.

2 Noten Rijksarchief

- 1 Gerrit Schoemaker, de zoon van Andries, stierf op 18 oktober 1736, ruim een jaar na zijn vader. Zijn nalatenschap, waarin die van zijn vader was opgenomen, werd in drie meerdaagse veilingen verkocht. De veilingcatalogus waarin het manuscript over Gelderland voorkomt heeft als titel: *Register / Van een zeer schoone Versaameling van / meest Nederduitse / BOEKEN / Bestaande uit / (...) Nagelaaten door / GERRIT SCHOEMAKER.*
- 2 *Verslagen van 's-Lands Oude Archieven*, XXIX 1906, 's-Hage 1907, p. 199; de Rijksarchivaris is dan mr. A.C. Bondam. Volgens Werner was de aankoopprijs f 400,--.
- 3 Hier vergist de schrijver zich. Hij doelt waarschijnlijk op enkele nummers op pag. 26 van de betreffende veilingcatalogus, waarvan de omschrijvingen aan de handschriften van Schoemaker doen denken. Meestal is echter aangegeven dat het tekeningen of beschrijvingen van K.v.A. en/of P.v.d.S. zijn. Dat geldt ook voor nr. 38, dat over stamhuizen, kastelen en slooten in Gelderland handelt. De naam Schoemaker komt niet voor.
- 4 Dit is niet juist; Jan de Beijer was in Schoemakers tijd nog niet actief en in diens manuscripten komen geen tekeningen van De Beijer voor.
- 5 *Het Geïllustreerd Gemeentebld*, 6^e jrg 1924-1925, nr. 8 (p. 173-180) en nr. 12 (p. 276-283) en 7^e jrg. nr. 9 (p. 203-211).
- 6 *De Navorscher* verscheen van 1851 tot 1960 als 'een middel tot gedachtenwisseling en letterkundig verkeer' Misschien schreef Van Wijhe er ook eerder of later in, maar het ontbreken van de meeste inhoudsopgaven in de gebonden jaargangen maakt zoeken bijzonder moeilijk. Een in 2000 verschenen uitgave op cd lost dat probleem ook niet helemaal op.
- 7 Over Ernest Brink zie o.a. *Gelre*, II (1989), p. 109 en 110
- 8 *Jaarboek Amstelodamum* 1921 en 1923, *Ons Nederland* 1922-23 en 1923-24 (2x), *Leidsch Jaarboek* 1925-26, *Opgang* 1928.
- 9 In *Het Geïllustreerd Gemeentebld*:
5^e jaargang (1923-1924), nr. 1, p. 14-17. De volgende artikelen over Zeeland verschenen in dezelfde jaargang, resp. in nr. 2, p. 45-48, nr. 3, p. 64-67 en nr. 4, p. 88-91. Inventarisnummer KB: 132 D 1.
- 10 5^e jrg. 1923-1924:
  - 5 108-111 's Gravenhage (in KB) ZH-I. Inventarisnummer KB 78 C 51, 78 C 52, 78 C 53.
  - 6 135-140 Delft-, Rijn- en Schieland ZH II
  - 8 179-183 Zuid-Holland III
  - 9 198-200 Enige NoordHollandsche buitenplaatsen I.
Inventarisnummer KB 78 C 54, 78 C 55 en/of 78 H 43, 78 H 46, 78 H 47.
- 6^e jrg. 1924-1925:
  - 4 83-93 Z Holland IV
  - 8 173-180 Gelderland in de 18^e eeuw I
  - 12 276-283 Gelderland II 277 en 278 is adv.
- 7^e jrg. 1925-1926:
  - 2 36-39 ZH kastelen V
  - 3 63-66 ZH kastelen VI
  - 6 139-141 NH kastelen II
  - 7 155-160 NH kastelen III
  - 9 103-211 Gelderland in de 18^e eeuw III 205-206 is adv.
  - 10 225-231 NHolland IV
  - 11 255-259 ZH VII
- 11 In *Ons Nederland*, 1923-24, p. 151-156: 'Schagen en Medemblik in de 18^e eeuw', uit hetzelfde handschrift als de andere artikelen betreffende Noord-Holland; in *Niftarlake* 1923, p. 6-17, 'De Franschen in de Vechtsreek in 1672' uit ', *Beschrijving van Utrecht (...)*, inventarisnummer KB 58 H 57.
- 12 In *Het Geïllustreerd Gemeentebld* 1923-24 staat op p. 16 een tekening van Andries Schoemaker met in zijn handschrift daaronder: 'Brouwershaven'.

- 13 *Het Verheerlijkt Nederland* verscheen tussen 1745 en 1779 in 9 delen à 100 gravures van Hendrik Spilman naar tekeningen van Corn. Pronk, Abr. de Haan en Jan de Beijer.
- 14 De 8e jaargang begint normaal in september 1926; het tweede en laatste nummer daarvan verscheen in november 1927.
- 15 Met dank aan de heer G.D.J. Buurman, oud-directeur van de Stichting Vrienden der Gelderse kastelen, die Storm Buijsing (volgens hem uit te spreken als Storm Busing) persoonlijk gekend heeft en deze en andere inlichtingen over hem verstrekke.
- 16 Het begrip 'kastelen' is hier ruim te nemen en omvat ook adellijke- en historische landhuizen.
- 17 Mededeling van B(uurman) in *Kastelen in Gelderland*, 1948, onder de door Storm Buijsing samengestelde lijst van kasteelen.
- 18 In 'Bestuursmededelingen' in *Vrienden van Geldersche Kasteelen 1948-1958*
- 19 Gegevens uit ca. 2000; inmiddels zijn ze gescand en digitaal beschikbaar.
- 20 *Kasteelen in Gelderland*, een uitgave van de Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen, 1948, p. 95-112.
- 21 Er boven staat: 'h.s. Schoemaker (op het Rijksarchief te Arnhem)', dan volgt als kopje: 'Deel I: (A-B, 1-120)' en vervolgt hij met: 100: Blankenburg. Boven het geheel staat nog: 1943.
- 22 Het aantal is niet exact bekend; de gegevens van Storm Buijsing verschillen hier en daar en kloppen ook niet helemaal met wat bewaard is gebleven
- 23 Met dank aan Leonard Kasteleyn voor die suggestie
- 24 Met dank aan Jhr. Willem Beelarts van Blokland voor de door hem verstrekte kopieën en inlichtingen